

Τὸ σκευοφυλάκιον τῆς Μονῆς διασφύζει μέγαν ἀριθμὸν παλαιῶν ἀξιολόγων ἀντικειμένων, ἐπιταφίων, ἀμφίων, λειτουργικῶν σκευῶν κλπ. ὧν τὰ παλαιότερα δὲν ἀνέρχονται πέραν τοῦ 15^{ου} αἰῶνος.

M. Vasić. La date de l'église Saint-Georges à Mlado-Nagoricino, σ. 231-240.

Καταπολεμῶν ὁ κ. Vasić παλαιότερας γνώμας, καθ' ὅς ἡ ἐκκλησία ἀνηγέρθη κατὰ τὸν 11^{ον}, 14^{ον}, 15^{ον}, ἢ 16^{ον} αἰῶνα καὶ ὅτι εἶναι ἔργον Σέρβων ἢ κατ' ἄλλους Γεωργιανῶν ἢ Ἀρμενίων τεχνιτῶν καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὴν σύγκρισιν πρὸς ἄλλα Σερβικὰ μνημεῖα, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἐγγὺς ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν Στάρο-Ναγορίτσινο (1313), καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἐξεταζόμενον μνημεῖον ἀνηγέρθη κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 15^{ου} αἰῶνος καὶ ὅτι εἶναι ἔργον Σέρβων τεχνιτῶν. Ἱστορικοὶ λόγοι, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἐρχονται εἰς ἐπικουρίαν τῆς χρονολογήσεως ταύτης.

P. Henry. Les églises de la Moldavie du Nord des origines à la fin du XVI^e siècle. Architecture et peinture, Paris 1930 (Monuments de l'art Byzantin VI). Εἰς τόμος κειμένου ἐκ 320 σελίδων μετὰ λευκώματος ἐκ πινάκων 68.

Εἰς τὰ πολυάριθμα ἤδη ἔργα τ' ἀφιερωμένα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν τέχνην τῆς Ρουμανίας προστίθεται ἐν ἀκόμῃ. Ἡ πλουσία βιβλιογραφία περὶ τῆς Ρουμανικῆς τέχνης διηκόλυσε μεγάλως τὴν ἐργασίαν τοῦ κ. Henry, ὅστις διὰ μὲν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν εἶχεν ἀσφαλῆ ὁδηγὸν τὰς ἐργασίας τοῦ κ. Bals, διὰ δὲ τὴν ζωγραφικὴν τὰ βιβλία τοῦ κ. Stefanescu (προβ. Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ζ' 1930, σ. 407 κέξ.), τὰ ὅποια, παρὰ τινὰς παρατηρούμενας ἁλλείψεις, εἶναι ἡ πρώτη συστηματικὴ ἐργασία πλήρους ἐξετάσεως τῶν Ρουμανικῶν τοιχογραφιῶν. Αἱ πολυάριθμοι αὐταὶ δημοσιεύσεις, ἂν ἀφ' ἐνὸς κατέστησαν εὐχερεστερας τὰς ἐρεῦνας τοῦ κ. Henry, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν καὶ πολλὰς ὑποχρεώσεις, πρὸς ἃς δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀνταπεκρίθη πλήρως.

Προτοῦ ὅμως ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἴδωμεν ποῖα ἢ διάταξις τοῦ νέου τούτου βιβλίου. Τὸ κύριον θέμα τοῦ συγγραφέως εἶναι τὰ οἰκοδομήματα τοῦ Βοεβόδα Στεφάνου τοῦ Μεγάλου (1457-1504), οἱ χρόνοι τοῦ ὁποίου δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Μολδαβίας. Περὶ τὸν πυρῆνα αὐτὸν περιστρέφεται ὁλόκληρον τὸ βιβλίον τοῦ κ. Henry. Ὁ συγγραφεὺς ἀνατρέχει μέχρι τῶν Λακορρωμαίων, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Τραϊνοῦ, διὰ νὰ κατέλθῃ κατόπιν μέχρι τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Ἐξετάζονται διαδοχικῶς αἱ ἀρχαῖαι ξύλινα ἐκκλησίαι, τινὲς τῶν ὁποίων διασφύ-

ζονται εισέτι, ὡς καὶ οἱ πρῶτοι λίθινοι ναοὶ τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀγαθοῦ (1400 - 1432). Αἱ ἐκκλησίαι αἱ ἀνεγερθεῖσαι ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Μεγάλου (Πούτνα, Πατραούτσι κλπ.) καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶναι μνημεῖα γνωστότατα, πολλάκις μέχρι τοῦδε περιγραφέντα καὶ ἀπεικονισθέντα. Ὁ κ. Henry ἀναλαμβάνων ἐκ νέου τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν μνημείων τούτων ἀρκεῖται σχεδὸν μόνον εἰς αὐτήν, ἐν τέλει δὲ τοῦ βιβλίου του θέτει σειρὰν ὄλην ἐρωτημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἀπάντησιν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ πρότυπα τῶν Μολδαβικῶν τοιχογραφιῶν καὶ τὰς διαφοροὺς ἐπ' αὐτῶν ἐπιδράσεις ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν μνημείων, καταλήγει εἰς τὰ αὐτὰ περίπου συμπεράσματα, εἰς ἃ πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ κ. Stefanescu, ὄν ὅμως δὲν ἀναφέρει. Πρότυπα Βυζαντινά, ἐπιδράσεις Σερβικαί, Βουλγαρικαί, Ρωσικαὶ καὶ γενικῶς Σλαβικαὶ ὁμοῦ μετὰ δυτικῶν τοιοῦτων ἀποτελοῦν τὸ σύνολον τῆς Μολδαβικῆς τέχνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὐλόγως θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐρωτήσῃ τί ἀπομένει ὡς καθαρῶς Μολδαβικὸν στοιχεῖον. Εἰς τὸ θεμελιῶδες τοῦτο ἐρώτημα ὄχι μόνον οὐδεμίαν δίδεται ἀπάντησιν, ἀλλ' οὐδὲ τίθεται ἅν τοῦτο.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκτίμησιν τῶν Μολδαβικῶν τούτων τοιχογραφιῶν, νομίζομεν ὅτι ὁ κ. Henry ὑπερβάλλει κατὰ πολὺ τὰ πράγματα θεωρῶν αὐτὰς πραγματικὰ ἀριστουργήματα, ὡς ἤδη περετήρησε καὶ ὁ κ. Diehl ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ βιβλίου. Αἱ Βαλκανικαὶ χῶραι, καὶ ἰδιαίτερος ἡ Ἑλλάς, κατέχουσι πολυαριθμούς ἐκκλησίας μὲ τοιχογραφίας συγχρόνους πρὸς τὰς Μολδαβικὰς καὶ τὰς ὁποίας, ἂν ὁ κ. Henry εἶχεν ἐπισκεφθῆ, θὰ ἦτο ἀσφαλῶς φειδωλότερος εἰς τοὺς θαυμασμούς του διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐξεταζόμενα μνημεῖα.

A. ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

NOTE

SUR L'ÉDITION DES ŒUVRES DE GENNADE SCHOLARIOS A PROPOS DU TOME III

Dans le tome VII de l'Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (1930, p. 394-398), M. Ad. N. Diamantopoulos a eu l'extrême obligation de signaler au public savant, par une recension détaillée, le riche contenu du tome III des *Œuvres complètes de Gennade Scholarios*. Il ne s'est pas contenté, comme d'autres, de lire simplement l'Introduction, mais il a abordé le texte grec et en a parcouru attentivement les 210 premières pages. Cette lecture lui a révélé que l'édition n'était pas à l'abri de toute imperfection, et il a eu la bonne et cha-